

УДК 336.144

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СУТНОСТІ БЮДЖЕТУВАННЯ ТА ФІНАНСОВОГО ПЛАНУВАННЯ

ІРИНА АЛФЬОРОВА,*кандидат наук з державного управління,**доцент кафедри фінансів Донбаського державного технічного університету, м. Алчевськ***МАРИНА КОЛЕСНИКОВА,***Донбаський державний технічний університет, м. Алчевськ*

У статті виконано порівняльний аналіз трактування поняття бюджетування в зарубіжній та вітчизняній економічній науці й практиці. Узагальнено зарубіжний і вітчизняний досвід теоретичних та методологічних основ бюджетування й фінансового планування.

Ключові слова: бюджет, бюджетування, фінансове планування.

Постановка проблеми. Сьогодні актуальним є переосмислення теорії, аналізу та вдосконалення організації фінансового планування на підприємствах. Практично вся система господарського управління й регулювання виробництва побудована на методах планування, тому що завершення одного етапу роботи служить початком наступного і пов'язати всі етапи без допомоги планування неможливо.

Сучасний стан функціонування підприємств України, зокрема добувної галузі, характеризується високим ступенем мінливості та невизначеності зовнішнього середовища. За таких умов необхідністю стає посилення ролі планування, особливо фінансової його частини. Важливу роль відіграє фінансове планування в узгодженні діяльності всіх структурних підрозділів у складі промислового об'єднання, дозволяючи раціонально розподілити та спрямувати обмежені власні та дотаційні ресурси.

Таким чином, сьогодні планування діяльності підприємства стало досить серйозною проблемою, що зумовлено рядом причин. По-перше, це відсутність розуміння керівництвом підприємства цілей і задач його діяльності. По-друге, це труднощі, які виникають при визначенні потреб у поточних видатках (необхідна кількість працівників, потужності тощо). По-третє, у сучасних умовах плани й кошти більше не розподіляються "зверху" - підприємство має самостійно орієнтуватися на ринку. По-четверте, у багатьох підприємств немає системи надання достовірної інформації в необхідний час, у потрібному місці.

Отже, викладене свідчить про важливість обраної теми, її актуальність як на теоретичному, так і на практичному рівнях.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Проблеми бюджетування підприємств добувної, зокрема вугільної галузі, приділяється недостатньо уваги, окремі питання оперативного фінансового пла-

нування на підприємствах були розглянуті в працях А. Вовченко, В. Гриньова, О. В. Кобзія, М. В. Телина, А. Е. Матвєєва, В. В. Савчука та ін.

Метою роботи є уточнення й розвиток теоретичних положень, розробка методичних та організаційних рекомендацій щодо використання бюджетування. По-ставлена мета зумовила необхідність вирішення таких завдань:

- дослідити економічну сутність бюджетування і планування, зокрема фінансового, та визначити їх місце в системі фінансового управління;

- узагальнити зарубіжний і вітчизняний досвід бюджетування та фінансового планування.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку економіки взагалі та добувної галузі зокрема питання методології бюджетування, прогнозування окремих показників бюджетів, управління на основі бюджетування тощо наполегливо потребують розробки відповідного методологічного забезпечення. Необхідно зазначити, що, досліджуючи проблему фінансового планування на підприємствах різних галузей, деякі західні та вітчизняні вчені трактують це поняття по-різному.

Розглянемо найчастіше застосовувані трактування фінансового планування (рис. 1.1, 1.2) [1].

На підставі аналізу можна стверджувати, що зарубіжні науковці розглядають фінансове планування як основний елемент систематичного менеджменту активів підприємства. Ураховуючи те, що фінансове планування є засобом реалізації основних функцій фінансів підприємств - розподільчої, регульовальної, контрольної, можна зробити висновок, що фінансове планування, дійсно, є не тільки необхідним елементом фінансового менеджменту, але й суттєвим засобом реалізації останнього. У табл. 1 нами узагальнено основні завдання, які вирішуються за допомогою фінансового планування, і визначено основні наукові джерела їх постановки.

№ 3 (103) травень-червень 2010 р.

Рис. 1.1. Поняття фінансового планування у визначеннях зарубіжних фахівців.

Рис. 1.2. Поняття фінансового планування у визначеннях українських науковців.

Таблиця 1. - Трактують завдань, які вирішуються за допомогою фінансового планування

Автори	Завдання, що вирішуються за допомогою фінансового планування
Семенов Г. А., Бугай В. З. [13]	<ul style="list-style-type: none"> - забезпечення необхідними фінансовими ресурсами операційної, інвестиційної та фінансової діяльності; - визначення основних напрямів ефективного вкладення капіталу; - встановлення раціональних фінансових відносин з бюджетом, банками та ін.; - аналіз можливих ризиків.
Слав'юк Р. А. [14]	<ul style="list-style-type: none"> - виявлення, якими грошовими коштами може володіти підприємство; - виявлення й оцінка джерел надходження коштів; - оцінка достатності коштів для виконання завдань; - оцінка потреби в інвестиціях і залучених коштах; - збалансування майбутніх доходів і витрат із урахуванням комерційної самоокупності.

Продовження табл. 1

Автори	Завдання, що вирішуються за допомогою фінансового планування
Азаренко Г. М., Журавель Т. М. Михайленко Р. М. [15]	<ul style="list-style-type: none"> - забезпечення підприємства фінансовими ресурсами; - забезпечення платоспроможності підприємства в будь-який момент часу і за певний період; - визначення фінансових взаємовідносин із бюджетом, позабюджетними фондами й банками; - здійснення фінансового контролю за всіма сторонами діяльності підприємства.
Філімоненков О. С. [12]	<ul style="list-style-type: none"> - визначення джерел та обсягів фінансових ресурсів відповідно до потреб підприємства; - виявлення резервів збільшення фінансових ресурсів; - раціональний розподіл отримуваних прибутків і накопичень по каналах їх використання; - здійснення фінансового контролю за формуванням та використанням фінансових ресурсів і коштів; - посилення ролі фінансового планування в управлінні виробництвом і підвищенні його ефективності.
Філатов О. К., Козловських Л. А., Цвєткова Т. Н. [17]	<ul style="list-style-type: none"> - максимізація прибутку; - оптимізація структури капіталу й забезпечення фінансової стійкості; - забезпечення інвестиційної привабливості підприємства; - створення ефективного механізму управління підприємством; - використання ринкових механізмів залучення фінансових ресурсів.
Онисько С. М., Марич П. М. [18]	<ul style="list-style-type: none"> - визначення джерел фінансових ресурсів згідно з потребами господарства та фінансування виробничої та інвестиційної діяльності; - розподіл фондів грошових коштів за сферами діяльності господарства та видами фінансових затрат згідно з їх обсягами, що передбачені перспективним планом розвитку господарства; - порівняння фінансових витрат із доходністю з метою досягнення максимально можливого рівня рентабельності й норми прибутку; - забезпечення посилення ролі фінансового планування в управлінні виробництвом та підвищенні його ефективності в напрямку раціонального використання матеріальних, трудових та грошових ресурсів; - фінансування довгострокових витрат шляхом підбору оптимальних напрямків використання платоспроможності та ліквідності.
Александрова М. М., Виговська Н. Г., Кірейцев Г. Г. та ін. [19]	<ul style="list-style-type: none"> - забезпечення нормального відтворювального процесу необхідними джерелами фінансування, їх формування та використання; - дотримання інтересів акціонерів та інших інвесторів; - гарантія виконання зобов'язань підприємства перед бюджетом та позабюджетними фондами, банками та іншими кредиторами; - виявлення резервів та мобілізація ресурсів з метою ефективного використання прибутку та інших доходів, ураховуючи й позареалізаційні; - контроль за фінансовим станом, плато- і кредитоспроможністю підприємства.
Поддєрьогін А. М. [16]	<ul style="list-style-type: none"> - забезпечення необхідними фінансовими ресурсами операційної, інвестиційної і фінансової діяльності; - забезпечення розподілу прибутку з урахуванням інтересів підприємства, акціонерів та інших інвесторів; - визначення ефективних напрямів вкладення капіталу, оцінка раціонального його використання; - установлення раціональних фінансових відносин із іншими суб'єктами господарювання, банками, страховими компаніями; - забезпечення виконання зобов'язань підприємств перед бюджетом і державними цільовими фондами, банками та іншими кредиторами; - виявлення внутрішньогосподарських резервів та мобілізація всіх видів ресурсів для збільшення прибутку від звичайної діяльності, а також збільшення інших доходів; - забезпечення контролю за фінансовим станом, платоспроможністю і кредитоспроможністю підприємства.

Ураховуючи наведені погляди українських та зарубіжних науковців на трактування поняття та основних задач фінансового планування, можна сформулювати таке визначення: *фінансове планування - це процес систематичної підготовки управлінських рішень, які впливають на забезпечення*

нормального відтворювального процесу необхідними джерелами фінансування, їх формування та реалізацію згідно з виробничими, фінансовими планами, які забезпечують вирішення завдань у плановому періоді найбільш раціональними шляхами.

Термін "бюджетування" почав використовуватись порівняно недавно - зі становленням незалежної України та формуванням у державі курсу на побудову ринкової економіки.

Слід зауважити, що в останні роки бюджетуванню на мікрорівні відводиться все більша увага, що підтверджується зростанням кількості публікацій із цієї

проблематики, намаганням підприємств удосконалювати власні системи управління на засадах упровадження окремих елементів бюджетування [2].

Термін "бюджетування", якщо дослідити визначення різних авторів, трактується неоднозначно, а тому є доцільним розглянути існуючі точки зору та зняти дискусійні аспекти терміна (табл. 2).

Таблиця 2. - Тракткування терміна "бюджетування"

Автор	Тракткування
Кармінський А. М. та ін. [20]	«Бюджетування – це складання бюджету в межах формального процесу планування»
Білик М. Д. [21]	«Стандартизований процес, що базується як на самостійно розроблених підприємством, так і на загально визначених вимогах і процедурах»
Сергєєв І. В., Шипіцин А. В. [22]	«Короткострокове планування витрат підрозділів»
Теплова Т. В. [23]	«Процес розрахунку й узагальнення фінансових показників, які деталізують фінансові плани підприємств у грошовому й натуральному виразі на встановлений період часу»
Терещенко О. О. [24]	«Процес складання бюджетів і контролю за їх виконанням»
Сухарева Л. А., Петренко С. Н. [11]	«Процес розроблення оптимальних напрямків використання доходів і формування витрат підприємства під час здійснення його фінансово-господарської діяльності, які розраховані на визначений період часу»
Щиборщ К. В. [4]	акцентує увагу на «здатності бюджетування до проведення постійного план-факт аналізу»
Самочкин В. Н., Пронін Ю. Б. [25]	«Система узгодженого управління підрозділами підприємства в умовах диверсифікованого бізнесу та за умови постійних динамічних змін фінансово-господарської діяльності»
Карпова Т. П. [26]	«Метод управління діяльністю підприємства та його підрозділами»
Хруцький В. Е. [27]	«Процес розробки, виконання, контролю й аналізу фінансового плану, який охоплює всі сторони діяльності підприємства й дозволяє зіставити всі здійснені витрати з отриманими результатами у вартісному виразі на майбутній період в цілому та за підперіодами»
Лихачова О. Н. [28]	«Елемент менеджменту, орієнтований на управління підприємством, являє собою методологію планування, обліку й контролю ресурсів та фінансових результатів»
Харко А. Ю. [29]	«Планування діяльності підприємства шляхом розроблення системи взаємозв'язаних бюджетів, комплексно орієнтованих на ринкові потреби й покликаних забезпечити стійкий фінансовий стан і поступальний розвиток підприємства відповідно до його головної місії та статутних завдань»
Білобловський С. [30]	«Технологія фінансового планування, обліку, контролю доходів і витрат, одержуваних від бізнесу на всіх рівнях керування, що дає змогу аналізувати прогнозовані й отримані фінансові показники»
Самойловський А. Л. [31]	«Бюджетування пов'язує всі завдання з конкретними цілями фірми, чітко визначає відповідальних осіб по кожній сфері і завданню, дає змогу ефективно управляти фінансовими ресурсами компанії, стимулює курівників відділів до максимально ефективної роботи, робить усю діяльність прозорою і ясною для вищого керівництва».
Крайник О. П. [32]	«Процес планування майбутньої діяльності підприємства та оформлення його результатів системою бюджетів»

Отже, з наведених трактувань поняття можна зробити висновок, що деякі автори (А. М. Кармінський, М. Д. Білик, І. В. Сергєєв та А. В. Шипіцин, Т. В. Теплова) не розкривають повною мірою сутності бюджетування й характеризують тільки початковий етап останнього, тобто процес формалізованого, певним чином організованого, підкріпленого управлінськими процедурами процесу перспективного планування, у межах якого здійснюється розробка бюджету [6]. Л. А. Сухарева та С. Н. Петренко наділяють бюджетування властивостями конкретизації та оптимізації. Н. В. Самочкин, Т. П. Карпова виділяють управлінський аспект, а також принцип системності та координованості.

Таким чином, *бюджетування можна охарактери-*

зувати як процес організації управління фінансово-господарською діяльністю суб'єктів господарювання, який базується на формуванні та розробці бюджетів для обраних об'єктів, організації контролю за їх виконанням, аналізі відхилень від бюджетних показників та регулюванні на цій основі господарської діяльності з метою досягнення встановлених цілей із урахуванням впливу середовища функціонування.

Висновки

Компаративний аналіз сучасних теоретичних розробок із фінансового планування свідчить про можливість його ефективного використання в сучасній практиці. Удосконалення методології та техніки фінан-

сового планування здійснюється в напрямках взаємозв'язку планування в різних видах діяльності підприємства з урахуванням умов зовнішнього середовища та внутрішнього потенціалу.

Дослідивши поняття бюджетування, можемо стверджувати, що бюджетування являє собою не тільки планомірний процес складання, розгляду, затвердження бюджетів, але й ефективну систему регулювання й контролю механізму досягнення поставлених завдань. Створити ефективну систему бюджетування досить складно. Певний час потрібен для накопичення належного досвіду. Досить важливо є впевненість у тому, що керівники всіх підрозділів правильно розуміють поставлені завдання. Ефективно налагоджена система бюджетування на підприємстві дозволить не тільки складати ефективні плани, але й постійно відстежувати факт їх виконання, якісно прогнозувати фінансово-економічну ситуацію й додасть упевненості в майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кобзій О. В. Розробка методичних підходів до вирішення проблем планування діяльності підприємств, що діють у невизначеному середовищі / О. В. Кобзій // Економічний вісник Донбасу. - 2009. - № 2.
2. Кузьмін О. Є. Бюджетна система: сутність і застосування при аналізі фінансово-господарського стану підприємства / О. Є. Кузьмін // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Економічні проблеми ринкової трансформації України / НАН України, Інститут регіональних досліджень. - Львів, 2003. - Вип. 1. - С. 7-16.
3. Савчук В. В. Текущее бюджетирование / В. В. Савчук // Финансовый директор. - 2004. - № 27. - С. 2-16.
4. Щиборщ К. В. Бюджетирование деятельности промышленных предприятий России / К. В. Щиборщ. - М.: Дело и Сервис, 2001. - 310 с.
5. Ткаченко А. М. Особливості побудови різних систем бюджетування і їх застосовність в українських умовах / А. М. Ткаченко, М. В. Телін // Економічний вісник Донбасу. - 2009. - № 1.
6. Ціпура В. Л. Класифікаційні ознаки бюджетів / В. Л. Ціпура // Економічний вісник Донбасу. - 2009. - № 3.
7. Робсон А. П. Финансовое планирование и контроль / А. П. Робсон. - М.: ИНФРА, 1996. - 480 с.
8. Ченг Ф. Ли Финансы корпораций: теория, методы и практика / Ф. Ли Ченг, И. Финнерти Джозеф. - М.: ИНФРА-М, 2000. - 688 с.
9. Хасси Д. Стратегия и планирование : Руководство менеджера / Д. Хасси. - СПб.: ИД "Питер", 2001. - 384 с.
10. Хан Д. Планирование и контроль: концепция контроллинга / Д. Хан ; [пер. с нем. ; под ред. Л. Г. Головача, М. Л. Лукашевича]. - М.: Финансы и статистика, 1997.
11. Сухарева Л. А. Контроллинг - основа управления бизнесом / Л. А. Сухарева, С. Н. Петренко. - К.: Ника-Центр, Эльга, 2003.

12. Филимонов А. С. Финансы предприятий / А. С. Филимонов. - К.: Ника-Центр, Эльга, 2002. - 280 с.
13. Семенов Г. А. Финансовое планирование и управление в предприятиях / Г. А. Семенов, В. З. Бугай, А. Г. Семенов. - К.: ЦУЛ, 2007. - 432 с.
14. Слав'юк Р. А. Финанси підприємств : [навчальний посібник] / Р. А. Слав'юк. - К.: ЦУЛ, 2002. - С. 322-336.
15. Азаренко Г. М. Финансы предприятий / Г. М. Азаренко, Т. М. Журавель, Р. М. Михайленко. - К., 2004. - 450 с.
16. Финансы предприятий / [за ред. проф. А. М. Поддериогина]. - К.: КНЕУ, 2003. - 307 с.
17. Филатов О. К. Планирование, финансы, управление на предприятии / О. К. Филатов, Л. А. Козловских, Т. Н. Цветкова. - М.: Финансы и статистика, 2004. - 384 с.
18. Онисько С. М. Финансы предприятий / С. М. Онисько, П. М. Марич. - [2-ге вид.]. - Л.: Магнолія Плюс, 2005. - 366 с.
19. Финансы предприятий / [Александрова М. М., Виговська Н. Г., Кірейцев Г. Г., Петрук О. М., Маслова С. О.] ; за ред. Г. Г. Кірейцева. - [2-е вид., перероб. та доп.]. - К.: ЦУЛ, 2002. - 268 с.
20. Карминский А. М. Контроллинг в бизнесе: Методологические и практические основы построения контроллинга в организациях / А. М. Карминский и др. - [2-е изд.]. - М.: Финансы и статистика, 2002. - 312 с.
21. Білик М. Д. Бюджетування у системі фінансового планування / М. Д. Білик // Фінанси України. - 2009. - № 3. - С. 97-109.
22. Сергеев И. В. Оперативное финансовое планирование на предприятии / И. В. Сергеев, А. В. Шипицин. - М.: Финансы и статистика, 2002.
23. Теплова Т. В. Планирование в финансовом менеджменте / Т. В. Теплова. - М.: ГУ ВШЭ, 1998. - 139 с.
24. Терещенко О. А. Финансовая деятельность субъектов хозяйствования / О. А. Терещенко. - К.: КНЕУ, 2003. - 554 с.
25. Самочкин В. Н. Гибкое развитие предприятия: Эффективность и бюджетирование / В. Н. Самочкин, Ю. Б. Пронин и др. - М.: Дело, 2000. - 344 с.
26. Карпова Т. П. Основы управленческого учета / Т. П. Карпова. - М.: Инфра-М, 1997. - 392 с.
27. Хруцкий В. Е. Внутрифирменное бюджетирование / В. Е. Хруцкий. - М.: Финансы и статистика, 2002. - 400 с.
28. Лихачева Н. О. Финансовое планирование на предприятии / Н. О. Лихачева. - М.: Проспект, 2003. - 456 с.
29. Харко А. Ю. Бюджетування у процесі управління фінансовою діяльністю підприємства / А. Ю. Харко // Фінанси України. - 2001. - № 9. - С. 87-91.
30. Білобловський С. Складові елементи процесу бюджетування / С. Білобловський // Економіка. Фінанси. Право. - 2002. - № 8. - С. 20-25.
31. Самойловський А. Л. Бюджетування в страховій компанії як комплексний метод управлінських дій / А. Л. Самойловський // FAservice : матеріали професійної конференції "Бюджетування в страховій компанії". - 2002. - С. 51-55.
32. Крайник О. П. Фінансовий менеджмент / О. П. Крайник, З. В. Клепова. - Львів : Державний університет "Львівська політехніка"; К.: Дакор, 2000.

I. Alfiorova, M. Kolesnikova

INVESTIGATION ON ECONOMIC NATURE OF BUDGETING AND FINANCIAL PLANNING

The article investigates economical nature of budgeting and planning including financial planning. The article also discusses foreign and domestic experience in theoretical and methodological principles of budgeting and financial planning.

Key words: budget, budgeting, financial planning.

© I. Alfiorova, M. Kolesnikova
Надійшла до редакції 08.04.2010

№ 3 (103) травень-червень 2010 р.